

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בשלח, תשס"ט
מספר 795

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּן

בני ישראל יוצאים ממצרים לאחר שראו את העם המצרי ומלכו מוכים ודוויים לאחר שספגו את עשר המכות הקשות, ששיאן במכת בכורות, שהותירה "צִעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם פִּי אִין בֵּית אֲשֶׁר אִין שָׁם מֵת" (יב:ל). הם הולכים בבטחה במדבר, כאשר "ה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה" (יג:כא), ואף על פי כן כאשר הם רואים את פרעה וחילו קרבים אליהם, הם יראים: "וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' (יד:י). בני ישראל רוטנים על משה שהוציאם מבית עבדים ומצהירים על העדפתם את חיי העבדות על המצב שאליו נקלעו עתה. משה רבנו מנסה להרגיעם:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אַל תִּירְאוּ הֲתִיַּצְבוּ וַיֵּרָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסִּיפוּ לְרָאֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם. ה' יִלְחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּן (יד: יג-יד).

להלן ננסה לרדת לעומק מובנו של ביטוי מופלא זה. כך מתארים חז"ל את אשר התרחש בקרב העם (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, פרשה ב):

ארבע כתות נעשו ישראל על הים, אחת אומרת ליפול אל הים ואחת אומרת לשוב למצרים ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדן ואחת אומרת נצווה כנגדן. זאת שאמרה ליפול אל הים נאמר להם: "התייצבו וראו את ישועת ה'", זו שאמרה לשוב למצרים נאמר להם: "פי אשר ראיתם את מצרים", זו שאמרה נעשה מלחמה כנגדן נאמר להם: "ה' ילחם לכם", זו שאמרה נצווה כנגדן נאמר להם: "וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּן". "ה' ילחם לכם", לא לשעה זו בלבד ילחם לכם אלא לעולם ילחם כנגדן של אויביכם.

ר' מאיר אומר: "ה' ילחם לכם" – אם כשתהיו עומדים ושותקין ה' ילחם לכם ק"ו כשתהיו נותנין לו שבת. רבי אומר: "ה' ילחם לכם" – המקום יעשה לכם נסים וגבורות ואתם תהיו עומדין ושותקין. אמרו ישראל למשה רבנו: משה מה עלינו לעשות? אמר להם: אתם תהיו מפארים ומרוממים ונותנין שיר ושבח וגדולה ותפארת למי שהמלחמות שלו... באותה שעה פתחו ישראל פיהם ואמרו שירה: "אֲשִׁיחָהּ לָהּ" פִּי-גֵאָה גְאָה" (טז:א).

העם מתקשה להישאר פסיבי נוכח הסכנה הקרבה ובאה עליו לנגד עיניו, ותגובת משה בלתי מובנת לכאורה. מדוע לא לאפשר לעם "לצווה כנגדן", דהיינו לשאת תפילה לה' שיצילם? גם האפשרות להילחם באויב אינה מופרכת מעיקרה, כפי ששאל ראב"ע (הפירוש הארוך) על אתר:

התייצבו וראו את ישועת ה' כי אתם לא תעשו מלחמה, רק תראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום. יש לתמוה, איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם, ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם? התשובה, כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו, והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה. הלא תראה כי עמלק בא בעם מועט, לולי תפלת משה היה חולש את ישראל. והשם לבדו שהוא "עֲשֵׂה גְדֻלוֹת" (איוב ה:ט) "ולו נתפנו עֲלֹלוֹת" (שמו"א ב:ג) סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים, כי אין בהם כוח להלחם בכנענים, עד שקם דור אחר דור המדבר, שלא ראו גלות והייתה להם נפש גבוהה.

ראב"ע לימדנו שאף כי ישראל יצאו ממצרים, הרי "מצרים עדיין לא יצאה מהם" אלא שוכנת במעמקי תודעתם. אין די ביציאה פיזית מבית עבדים כדי להטמיע את רעיון החירות. לשם כך על העם לעבור תהליך חינוכי שראשיתו בעשר המכות שקיבלו המצרים בעת שישב העם בגושן ללא פגע, המשכו

ביציאה המופלאה ממצרים, בנס קריעת ים סוף ושאר הנסים המתוארים בפרשתנו, בקבלת התורה ובהליכה במדבר במשך ארבעים שנה עד כיבוש הארץ. אך מה פשר השתיקה שמושה מצווה את העם?
עמוס חכם מביא ב"דעת מקרא" על אתר את שני הפירושים המקובלים:

אע"פ שאמרתי לכם "התיצבו", ויש במשמעו 'הכוננו למלחמה' – אין אתם צריכים להלחם, אלא ה' ילחם לכם. "ואתם תחרישון" – תמנעו מלהלחם. פרוש אחר: 'תחרישון' = תשתקו, ולא תוסיפו לזעוק.

רבנו בחיי (בן אשר אבן חלוואה, 1255-1340, ספרד) מציע פירוש אחר:
 וביאור המדרש "ה' ילחם לכם", כי כיון שראו במכת בכורות שהקב"ה בעצמו וכבודו הוא המכה ועדיין רודפים אחרים, אין כוונתם לבוא לנגדכם אלא כנגדו יתברך, וכיון שהוא כן המלחמה שלו היא ואין לכם אלא לשתוק. או יאמר "אתם תחרישון", תצטרכו שתחרישו שלא יהפך מדת הדין עליכם לפי שהייתם חוטאים כמותם עובדי עבודת גלולים ומגדלי בלורית.

הפירוש הראשון של רבנו בחיי רואה במפלת פרעה וחילו בים סוף שלב אחרון של מכת הבכורות שראשיתה במצרים. המלך ועמו לא למדו את הלקח הנדרש, ועתה יבוא שלב הסיום. כשם שאת מכת בכורות הקב"ה ביצע בעצמו, אף את המעשה הבא הוא יבצע בעצמו, ועליכם להיות פסיביים כפי שנהגתם בשאר המכות. הפירוש השני הוא מעין אזהרה לעם: העובדה שאתם לא נענשתם עד כה במכות מצרים אינה מצדקתכם אלא מחשבון אמוני-היסטורי של הקב"ה עם המצרים. לכן מן הראוי שתחרישו, פן יבולע אף לכם.

בדרך הפירוש הראשון של רבנו בחיי אך בהדגשים אחרים פירש בעל "תפארת שלמה" (ר' שלמה הכהן מראדמסק, מגדולי רבני החסידות, נפטר ב 1866):

"ה' ילחם לכם" וגו' יבואר עפ"י מה שכתוב בפסוק "וְאֲנִי תִפְלֵי-לָךְ ה' עַתָּה רְצוֹן" וגו' (תה' ט: יד) היינו כשהאדם משים כל מגמתו בתפלתו על צער גלות השכינה. וזה "ואני תפלתי לך" דייקא. אז הוא עת רצון. כי רצונו יתברך שמו הוא להיטיב לברואיו. וכאשר בני ישראל הם חלילה בצרה נוגע הצער למעלה. וזה שאמר להם משה: "ה' ילחם לכם". עיקר המלחמה עבור כבודו ית"ש. "ואתם תחרישון" כי על הצער הנוגע בכם - תחרישון. וזה שהשיב לו ה' יתברך למשה (שמ' יד: טו) "מה תצעק אלי" מה שנוגע לכבודי. "דבר אל בני ישראל ויסעו" כי עיקר הרחמנות של הקב"ה עבור בני" שהם שרויים בצרה.

על העם להחריש בעת הסכנה הקרבה אליהם ולהתבונן בצער גלות השכינה, וכאשר יגיעו לדרגת ההתבוננות הנכונה, תהיה "עת רצון" שתביא את ה' להילחם על כבודו שלא יתחלל על ידי הגויים הבאים להילחם בעמו.

רבי שמואל בורנשטיין מסוכטשוב (נפטר בכ"ד בטבת תרפ"ו), מחבר הספר "שם משמואל" על התורה ומועדי השנה, מדגיש בדרשתו על פרשתנו (תרע"ו) את העיקרון החינוכי שבציווי על השתיקה:

הענין "אתם תחרישון" להיות בוטח בה... והנה כתב הרמב"ן בריש 'ספר האמונה והבטחון' כי הביטחון הוא למעלה מהאמונה, כי בכלל הביטחון האמונה, ואין בכלל האמונה הביטחון עי"ש. וכן בדין שאין למעלה ממידת הביטחון, שהרי אנו אומרים "בעבור אבותינו שבטחו בך" והרי שהשבח היותר גדול משבחי האבות וזכותם היא מדת הביטחון... וע"כ בזה עצמו שאתם תחרישון ותהיו בטוחים בישועת ה', בזה עצמו ימשכו הישועה. וא"כ "אתם תחרישון" אין זה שלילה אלא מצווה, ובשביל זה זוכין להישועה. הציווי על השתיקה אינו בא כשלילה של הצווחות של בני ישראל, אלא כביטוי של הבעת ביטחון בתשועת ה' שאליה צריך העם לשאוף ולחנך עצמו.

לקראת סיומה של הפרשה מותקף העם על ידי עמלק, והנה כאן אין הוא מצווה להחריש אלא להילחם. במלחמה זו, כבקודמתה, עובר העם תהליך של העצמת אמונתו וביטחונו בה' (כפירוש רש"י הירש לפרק יז: ח). וכך מסכם ישעיהו לייבוביץ את ההבדל בין שתי המלחמות (שבע שנים של שיחות על פרשת השבוע, עמ' 273):

גם לגבי רעיון תשועת ישראל מיד אויביהם, תם עידן – "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון", ותחת זאת אנו קוראים על מלחמת עמלק, שאיננה אך ורק לשעתה אלא היא מתמדת כלשון הפסוק: "מִלְחָמָה לָהּ בְּעַמְלֵק מִדֶּרֶךְ דֶּר" (שמ' יז: טז).

רק באותו אירוע של נס בקיעת ים-סוף נאמר: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". תופעה זו הייתה חד-פעמית ולשעתה, ואילו מאז אותו אירוע המסמן את תום עידן הנסים והתערבות ה' במהלך הטבע מוצג לפנינו העולם הריאלי, שבו מופיע לפתע האויב-הצורר שאין לנו שום קשר וללא כל סיבה הנראית לעין כופה עלינו מלחמת חוסר ברירה. כאן אין ה' נלחם לישראל ואין הם מחרישים, אלא מעתה, כפי שנצטוו יהושע: "בְּחַר-לָנוּ אֲנָשִׁים, וְצֵא הֲלָחֵם בְּעַמְלֵק" (יז: ט). כמאמר קהלת: "עַתָּה לְחַשׂוֹת וְעַתָּה לְדַבֵּר. עַתָּה לְאָהֵב וְעַתָּה לְשָׂנֵא עַתָּה מִלְחָמָה וְעַתָּה שְׁלוֹם" (ג: ז-ח).

ד"ר יאיר ברקאי
 ירושלים